

XXXV UNIVERSITAT D'ESTIU D'ANDORRA
DEL 3 AL 6 DE SETEMBRE DEL 2018

Sessió del 5 de setembre del 2018

EDUCACIÓ I VALORS

Rafael Bisquerra

Doctor en ciències de l'educació i llicenciat en psicologia i pedagogia.
És catedràtic d'orientació psicopedagògica en el Departament de Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació (MIDE) i director del postgrau en educació emocional i benestar, així com del postgrau en intel·ligència emocional a les organitzacions a la Universitat de Barcelona

Doctor en ciencias de la educación y licenciado en psicología y pedagogía.
Es catedrático de orientación psicopedagógica en el Departamento de Métodos de Investigación y Diagnóstico en Educación (MIDE) de la Universidad de Barcelona; director del postgrado en educación emocional y bienestar así como del postgrado en inteligencia emocional en las organizaciones en la Universidad de Barcelona

Docteur en sciences de l'éducation et détenteur d'études universitaires en psychologie et en pédagogie. Il est professeur des Universités d'orientation psychopédagogique au Département des Méthodes de Recherche et Diagnostic en Éducation (MIDE) et directeur du master en éducation émotionnelle et du bien-être ainsi que du master en intelligence émotionnelle dans les organisations à l'Université de Barcelone

Per citar aquest article / Para citar este artículo / Pour citer cet article :

BISQUERRA, Rafael. «Educació i valors» [en línia], a: Universitat d'Estiu d'Andorra (35a : 3 - 6 set., 2018 : Andorra la Vella). *Els valors: passat i futur = Los valores: pasado y futuro = Les valeurs : passé et futur*. Andorra: Govern d'Andorra. Ministeri d'Educació i Ensenyament Superior. Universitat d'Estiu d'Andorra, 2018, p. 54-61 (978-99920-0-870-6) <<http://www.universitatestiu.ad/UEA2018>>

Educació

L'educació és un procés que té com a objectiu el desenvolupament integral de les persones. És un llarg procés que dura tota la vida i que va dirigit a tothom. Comença en la família des del naixement, i està present en l'educació infantil, primària, secundària, formació professional, educació universitària, formació a l'empresa i al llarg de tota la vida.

No s'ha de confondre *educació* amb *escolarització*. L'escolarització és una etapa de l'educació. La que coincideix amb l'educació formal. Posteriorment es parla de formació a l'empresa. Però convé deixar clar que escolarització i formació són aspectes de l'educació.

La instrucció en les àrees acadèmiques ordinàries (llenguatge, matemàtiques, ciències socials, ciències naturals, educació física, etc.) és un aspecte de l'educació que se centra en la transmissió de coneixements. És un aspecte molt important. Però no ho és tot. Hi ha altres aspectes de l'educació també molt importants que van més enllà de la transmissió de coneixements. Un d'aquests aspectes és l'educació en valors.

Valors

Què són els valors? Autors reconeguts al llarg de la història de la filosofia s'han ocupat de definir què són els valors. Fent un resum de les seves aportacions, proposem entendre els valors com una guia per a l'acció que li dona sentit i coherència.

Com a exemples de valors habitualment acceptats com a tals hi ha: justícia, llibertat, pau, amor, solidaritat, salut, veritat, honestetat, respecte, responsabilitat, etc.

Al llarg de la filogènesi, que és l'evolució de les espècies durant milions d'anys, s'ha viscut en la llei de la selva, que és la llei del més fort, això que Darwin va denominar *the struggle for life* (la lluita per la vida), on les espècies que sobreviuen no són les més fortes, sinó les que tenen més capacitat d'adaptació.

Es pot comprovar com l'espècie *Homo sapiens* ha tingut una gran capacitat d'adaptació, i això l'ha ajudat a sobreviure a altres espècies que eren més

fortes. Un aspecte important per a la supervivència de l'espècie, i per tant de la capacitat d'adaptació, ha estat la dimensió social: comprendre que la meua supervivència depèn de la supervivència del meu grup. La dimensió social de l'*Homo sapiens* va afavorir la seva capacitat per organitzar-se socialment, en primer lloc per caçar animals que eren més forts, i després per crear obres inimaginables sense l'aportació de moltíssimes persones.

Tot això fa possible que al llarg de l'evolució vagi sortint l'empatia, que és la capacitat de sentir el que sent l'altre. I si l'altre sent dolor, tristesa o patiment, jo també en sento. Això obre la porta als valors. Des del punt de vista històric, podem dir que els valors tenen el seu origen en l'empatia.

Ontogenèticament les persones neixen, en general, amb capacitat empàtica. Però és una capacitat que es pot desenvolupar o no. És la diferència entre capacitat i competència. Una persona pot néixer amb una gran capacitat per tocar el violí. Però si ningú li posa un violí a les mans, no arribarà mai a desenvolupar les capacitats per convertir-les en competències.

L'educació és el que fa possible passar de les capacitats a les competències. Ningú neix amb competències. Les competències es caracteritzen per ser quelcom que s'ha d'aprendre. Una competència és el resultat de l'aprenentatge, per tant de l'educació.

Per això és tan important educar en l'empatia, ja que obre la porta a l'educació en valors, que siguin valors sentits, no sols pensats, i per tant que es converteixin en una guia per a l'acció humana.

La dimensió emocional dels valors, a partir de l'empatia, ens lliga l'educació en valors amb l'educació emocional, que es poden considerar com a anvers i revers de la mateixa moneda.

Conceptes bàsics interrelacionats

Abans de continuar, considerem oportú comentar una sèrie de conceptes bàsics interrelacionats que sovint es confonen. Entre ells hi ha els següents.

Els valors ja hem vist que són uns principis que guien l'acció. L'estudi filosòfic dels valors es denomina *axiologia*.

La deontologia, per altra banda, és l'estudi dels deures i dels principis ètics. És un concepte que va ser introduït per Jeremy Bentham al segle XVIII.

L'axiologia i la deontologia són els fonaments de l'ètica, que s'ocupa de les pautes de comportament que busquen regular la conducta humana amb caràcter universal. A diferència de la moral, que es refereix als costums que es transmeten socialment a través de l'educació. La moral canvia al llarg de l'espai (contextos geogràfics) i el temps (història).

Tenint present que l'ètica té una dimensió teòrica i filosòfica, mentre que la moral té una dimensió pràctica, per tant educativa, tenim que una forma de referir-se a l'educació moral es denomina *educació en valors*.

L'educació emocional és un procés educatiu que té com a finalitat el desenvolupament de competències emocionals (Bisquerra, 2009, 2016). Les competències emocionals inclouen: consciència emocional, regulació emocional, autonomia emocional, competència social i habilitats de vida per al benestar (Bisquerra i Pérez, 2007).

Quan apliquem les competències emocionals als valors, tenim que la consciència emocional ens facilita prendre consciència dels valors i de la implicació emocional que tenen. La regulació emocional ens permet transformar contravalors (odi, injustícia, violència) en valors (amor, justícia, pau). L'autonomia emocional ha de facilitar passar d'una moral heterònoma (basada en valors imposats) en una moral autònoma, basada en valors lliurement assumits. Les competències socials ens porten al respecte, la convivència, la solidaritat, la democràcia, els drets humans, la justícia, la llibertat, la pau, l'amor, etc. Les competències per a la vida i el benestar ens permeten assumir que els valors i les competències emocionals tenen com a finalitat la construcció del benestar social i personal.

Navegar per l'univers de les emocions

L'Univers de les Emocions (Bisquerra, 2015) és un material didàctic que permet fer viatges virtuals a través del món de les emocions. Per viatjar convé saber on ens volem dirigir. Convé conèixer el mapa i els itineraris possibles. Convé saber què ens volem emportar en el viatge.

D'aquesta forma, podem observar en el mapa una sèrie de galàxies molt properes, que són les de la por, la ira i la tristesa. La seva proximitat activa forces gravitacionals de gran potència que fan molt difícil escapar-ne. Aquestes forces ens poden portar als contravalors.

L'educació emocional ens ha de permetre desafiar les forces de la gravitació emocional (Conangla *et al.*, 2016) i anar contracorrent, remuntant-nos cap a les galàxies superiors, sobretot de l'amor i la felicitat. Això només es pot assolir a través d'esforç, pràctica, dedicació, perseverança i entrenament continuat. L'important és no confondre l'alegria (que és breu i pot ser superficial) amb la felicitat (que és profunda i duradora). Però el més important és que només es pot arribar a la felicitat a través de l'amor.

El valors estan presents en tots aquests viatges virtuals i imaginaris a través de l'univers de les emocions. Ja que, ¿què són els valors, sinó la implicació emocional en allò que es constitueix com la guia per a la nostra acció?

Per a més detalls sobre l'univers de les emocions es pot visitar: <http://universodeemociones.com/>.

El bé i el mal

Hannah Arendt (1906-1975), a *Eichman en Jerusalén. Un estudio sobre la banalidad del mal*, diu que la incapacitat per distingir el bé del mal és la causa de violència extrema que va tenir lloc als camps de concentració nazis.

Arendt va encunyar l'expressió *banalitat del mal* per expressar com hi ha persones que actuen sense reflexionar sobre els seus actes i les seves conseqüències. Només es preocupen pel compliment de les ordres i l'assoliment dels objectius. Cal estar sempre atent al fet que la complexitat de la condició humana i la banalitat del mal no esdevinguin els desastres que tan sovint s'han produït. Per exemple: actes d'extrema crueltat, sense compassió ni empatia, provocats per persones "normals", sense trets patològics.

El mal té una dimensió emocional en el sentit que se centra a provocar emocions negatives, caracteritzades pel patiment, malestar, por, terror, angúnia, odi, tristesa, i en definitiva les forces de la gravitació emocional i per tant els contravalors, mentre que el bé es caracteritza per generar a la llarga emocions

positives a l'entorn de l'amor (respecte, solidaritat, prosocialitat, empatia), com a pas inevitable per arribar a la felicitat, tan desitjada per tothom.

Els valors ens situen en el camí de la construcció del bé i del benestar, mentre que els contravalors van en el sentit oposat.

Conclusió

Hem vist com l'educació és un procés que dura tota la vida. Que és més que la instrucció i que l'escolarització. Un dels aspectes inclou l'educació en valors, que només arriba a una implicació per a la pràctica quan es contemplen els valors sentits, la qual cosa ens posa en la direcció de l'educació emocional.

Els valors tenen el sentit d'ajudar-nos a la construcció del benestar personal i social. A vegades, prioritzar els mitjans per sobre dels fins ens pot portar a un camí equivocat. Un exemple pot ser la *banalitat del mal*. Per això és important analitzar la pròpia vida, distingir entre el bé i el mal, i no confondre'ns en aquest sentit.

La construcció del benestar personal i social pot ser un horitzó que doni sentit a la nostra vida. Un camí cap a on dirigir-nos. Aquest camí està senyalitzat pels valors, que són la guia per a l'acció.

Un dels objectius de l'educació hauria de ser preparar estratègicament els contextos escolars per facilitar que cada estudiant pugui arribar a descobrir que la millor manera de construir el propi benestar és a través de la contribució al benestar social. En aquest punt convergeixen educació, valors i emocions.

Bibliografia

- Agulló Morera, M. J., *et al.* (2010). *La educación emocional en la práctica*. Barcelona: Horsori-ICE.
- Arendt, H. (2013). *Eichman en Jerusalén. Un estudio sobre la banalidad del mal*. Barcelona: Random House Mondadori (versió original del 1963).
- Binaburo, J. A. (2007). *Educar desde el conflicto*. Barcelona: CEAC-Junta de Andalucía.
- Bisquerra, R. (2009). *Psicopedagogía de las emociones*. Madrid: Síntesis.
- Bisquerra, R. (2012). *Orientación, tutoría y educación emocional*. Madrid: Síntesis.
- Bisquerra, R. (2015). *Universo de emociones*. València: PalauGea.
- Bisquerra, R. (2016). *10 ideas clave. Educación emocional*. Barcelona: Graó.
- Bisquerra, R.; Pérez Escoda, N. (2007). Las competencias emocionales. *Educación XXI*, 10, 61-82.
- Conangla, M.; Bisquerra, R.; Soler, J. (2016). *La fuerza de la gravitación emocional*. Barcelona: Ediciones B.